

MAJA R. ĐOKIĆ
(Beograd)

O HOMONIMIJI U FITONIMIJI: STGR. ἈΝΔΡΑΧΝΗ I SH. JANDRAŠIKA

U svojoj monografiji *O narodnim imenima biljaka u središnjim Pirenejima* Séguy (1953, 181) je ukazao na dve osnovne zakonitosti koje vladaju u nominaciji bilja u romanskim jezicima: 1. zakon interesa odnosno koristi, i 2. zakon štednje napora, te shodno tome na činjenicu da je svaki fitonim — ne samo onaj koji se ubraja u sopstvene kreacije jednog jezika, njegov sekundarni fond, već i onaj koji pripada hereditarnom, primarnom fondu (kojem pripadaju i fitonimi pozajmljeni iz drugih jezika) — morao u početku biti motivisana reč, iako to vremenom prestaje da bude. Polazeći od ove načelne postavke, rad predstavlja pokušaj da se predoče nominacioni postupci koji su doveli do formiranja stgr. fitonima ἀνδράχνη (ἡ), kao i da se ukaže na podudaranja ovog fitonima, u izrazu i sadržaju, sa sh. fitonimom *jandrašika*, te unekoliko osvetli njihovo tamno postanje.

Ngr. fitonim ἀντράκλα (ἡ), *Portulaca oleracea* L., *Arbutus andrachne* L. (IA A') predstavlja neposredni kontinuant stgr. fitonima ἀνδράχνη (ἡ) odnosno njegove atičke varijante ἀνδράχλη (ἡ) (*Andriotis* 25) — designata za više različitih vrsta biljaka koje su prema standardima naučne botaničke sistematike identifikovane kao:

1. *Arbutus andrachne* L. (ap. *Thphr.* HP 1.5.2, 1.9.3, *Hellad.* ap. *Phot. Bibl.* p. 533 B., s. *Fr.* 823, *Paus.* 9.22.2, 28.1 [*ἄνδραχνος, ἡ*]),
2. *Portulaca oleracea* L. (ap. *Thphr.* CP 1.10.4, *Dsc.* 2. 124, 4.168, *Luc. Trag.* 151),
3. *Euphorbia peplis* L. (ap. *Dsc.* 4.168, *Ps.-Dsc.* 4.168),
4. *Sedum stellatum* L. (ap. *Dsc.* 90) odnosno *Sedum telephium* L. (ap. *Ps.-Dsc.* 2, 186, *Gal.* 19.146)¹.

¹ Latinski nazivi, kao i u zagradama naznačena mesta u spisima antičkih autora na kojima se nalaze pomeni o ovom fitonimu, preuzeti su iz odrednice rečnika: *Liddell — Scott*, s. v. ἀνδράχλη.

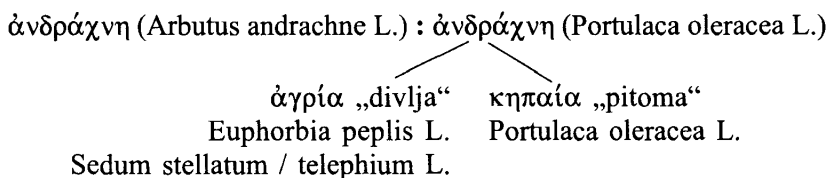
Već na prvi pogled ovaj fitonim jasno ukazuje na jednu relativno čestu i izuzetno važnu pojavu koja se očituje u svim narodnim (kao i naučnim) botaničkim nomenklaturama: prisustvo homonimijskih odnosa. Prenošenje naziva sa jedne na drugu ili više različitih biljnih vrsta istog ili drugog roda i porodice, koje je dovelo do pojave ovakvih odnosa, često izaziva velike teškoće u nastojanju da se istoimene biljke — posebno kada je reč o fitonimskom korpusu jezika do nas prosleđenog pisanom tradicijom — pre svega identifikuju, a zatim da se u skladu sa botaničkim opcijama tako identifikovanih biljaka, sam fitonim „smesti“ pod odgovarajući semantički tip ustanovljen u nazivima bilja datog jezika, što pruža solidnu osnovu za njegovu dalju tvorbenu i etimološku analizu.² Botanička identifikacija biljaka imenovanih fitonimom *ἀνδράχνη* (*ῆ*) nije podvrgnuta sumnji, što u izvesnoj meri povećava izgleda da se ustanove motivi njihove identične nominacije — drugim rečima, da se ustanovi radi li se o pojavi homonimijske polisemije, homonimijskog generalizovanja³ ili jednostavno o onome što Strömberg zove „Verwechslung“. Pre nego što se upustimo u dublje razmatranje porekla grčkog fitonima *ἀνδράχνη* (*ῆ*), skrećemo pažnju na još jednu značajnu pojavu koju je Strömberg uočio prilikom semantičke analize blizu hiljadu i sto grčkih fitonima: prisustvo izvesnog broja opštih fitonima ukazuje na činjenicu da u narodnoj svesti ne postoji strogo razlučivanje biljnih vrsta i rodova; sve bodljikave biljke mogle su, na primer, da se zovu *ἄκανθα*, sve biljke sa crvenim cvetovima — *ρόδος*, sve mirišljave — *ἴοι* itd.⁴

² Na ovaj problem kao i na specifične okolnosti koje su uslovele pojavu prenošenja naziva ukazao je još Strömberg 1940, 15: „ein Name [wird] oft auf andere Gewächse übertragen, ohne dass die Pflanzen greifbare, leicht nachweisbare gemeinsame Eigenschaften haben ... Namensübertragungen kommen nicht nur zwischen denjenigen Gewächsen vor, die zur selben Gattung zählen, sondern auch zwischen verschiedenen grösseren Gruppen. Dazu braucht nicht einmal eine Ähnlichkeit zwischen den beiden Pflanzen zu bestehen, es können innere, auch nur vermeintliche, gemeinsame Eigenschaften vorliegen. Namensübertragungen, die durch Enthlenung von anderen Pflanzen oder durch Verwechslung entstanden sind — entweder konnte das Volk ein Gewächs von anderen nicht gut unterscheiden, oder es verwechselte die Namen — , machen oft sichere Identifizierung unmöglich“.

³ Prema Sejdiu 1984, 352 (koji sledi J. Séguya, op. cit.), pod homonimijskom polisemijom podrazumevamo pojavu prenošenja naziva uslovljenu zajedničkim ili sličnim obeležjima jednako imenovanih biljaka, a pod homonimijskim generalizovanjem — pojavu prenošenja naziva uslovljenu odsustvom specifičnih, tj. dovoljno razlikovnih obeležja tih biljaka.

⁴ Фитоним *ἀνδράχνη* (*ῆ*) je izostao iz korpusa pomenute Strömbergove monografije; Carnoy 26 ga je uvrstio u red onih grčkih fitonima koji su pozajmljeni iz jezika dogrčkih stanovnika. Carnoyevo tumačenje porekla ovog fitonima izgleda da je ostalo nezapaženo. Chantraine (I 86) je njegovu etimologiju označio sa „inconnué“, baš

U zapisima gore navedenih antičkih autora fitonim ἀνδράχνη (ἡ) mogao je da se javi uz kvalitativni atribut kao oznaku za način gajenja biljke. Uz atribut ἀγρία „divlja“ fitonim je označavao biljke Euphorbia peplis L. (ap. Dsc. 4.186) i Sedum stellatum L. (ap. Dsc. 90) odnosno Sedum telephium L. (ap. Ps.-Dsc. 2. 186, Gal. 19,146), a uz atribut κηπαία „pitoma“ (ili bez njega) biljku Portulaca oleracea L. (Thphr. CP 1.10.4, Dsc. 4.168, Dsc. 2.124, Luc. 151); kao naziv za šib Arbutus andrachne L. ovaj fitonim se javlja bez atributa (ap. Thphr. HP 1.5.2, 1.9.3) (up. André 1956, 30–31). Kvalitativni atribut mogao je da istakne opoziciju unutar iste biljne vrste (σέλινον / σέλινον κηπαία, Strömberg 1940, 32) ali isto tako i da označi biljku sasvim drugog reda. U srpskohrvatskoj narodnoj terminologiji bilja takođe postoji izvestan broj fitonima sa identičnom sintagmatskom strukturom, npr. *divlji morač / pitomi morač, divlja nana / pitoma nana* (atribut pokazuje opoziciju unutar iste biljne vrste), ali *divlji pelin = buhač, divlji biber = konopljika* itd. (Sokolović 1998, 66–67). Ako bi se stilizovanom shemom pokušale prikazati distinkcije uspostavljene među istoimenim biljkama samo na osnovu različitih atributa koji se javljaju u njihovom nazivu, onda bi ta shema mogla da izgleda ovako:

Na osnovu date sheme moglo bi se ad hoc pretpostaviti da biljke u čijem se nazivu javlja atribut ἀγρία „divlja“ imaju izvesna zajednička obeležja svojstvena i biljci uz čiji naziv dolazi atribut κηπαία „pitoma“, prema kojoj, dakle, stoje u opoziciji samo po mestu rasta odnosno uzgajanja, a da, s druge strane, sve one zajedno stoje u opoziciji prema biljci identifikovanoj kao Arbutus andrachne L. Ukoliko se u antičkim izvorima ne bi pronašli opisi ovih biljaka koji bi bili analogni ovoj shemi, onda bi ova pretpostavaka ostala zasnovana isključivo na čistoj „logičkoj konstrukciji“. Teofrastovi spisi *Historia plantarum* i *De causis plantarum*, a pre svega Dioskuridova *De materia medica* kao i Galenova *Geoponika* i *Hippiatrika* predstavljaju svakako najznačajnije antičke izvore koji pruža-

kao i Frisk (I 105). U nekim od docnijih modifikacija i dopuna Chantraineovom rečniku (G. Jucquois, B. Devlaminck, *Compléments aux dictionnaires étymologiques du grec ancien*, tome I (A-K), Louvain 1977; *Chronique d'étymologie grecque* u okviru *Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes* LXX/1996) ove reči nema. Druga tumačenja porekla ovog fitonima do ovog trenutka nisu nam poznata.

ju uvid u saznanja antičkog čoveka o biljnom svetu koji ga okružuje. Ne treba, međutim, izgubiti iz vida ni podatke koji se mogu naći u Plinijevoj kompilaciji *Historia naturalis*, posebno ako se ima na umu Plinijeva (već uočena) sposobnost da sakupi i poveže u metodološkom smislu činjenice koje su do njegovog vremena bile nepovezane kao i da uoči detalje koji su za druge ostali sakriveni; osim toga, Plinije se nije najviše interesovao za terapijska svojstva tada poznatih biljaka, kao što je to bio slučaj sa gorepomenutim grčkim prirodnjacima. U knjizi XIII, 120 Plinije piše: „Andrachlen omnes fere Graecis porcillacae nomine interpretantur, cum sit herba et andrachne vocetur unius litterae diversitate: cetero andrachle est silvestris arbor, neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore et numquam decidente. cortice non scabro quidem sed qui circumgelatus videri possit, tam tristis aspectus est ...“ u XXV, 162 „huic [aizoi = *Sedum stellatum* L.] similis est quam Graeci andrachlen agrian vocant, Italia inlecebram, pusillis latioribus foliis et brevior cacumine ...“ u XXVII, 137 „Telephion porcillacae similis est et caule et foliis ...“ u XX, 210 „Est et porcillaca quam peplin vocant, non multum sativa efficacior cuius memorabiles usus traduntur ...“. Čini se da Plinijevi podaci govore u prilog tome da se iznesena pretpostavka ne može smatrati savim neosnovanom. Ako, dakle, postoje izvesna zajednička obeležja među biljkama, koje Plinije očigledno s tog razloga vidi kao „vrste“ porcillacae⁵ odnosno huic similes, onda bi mogao da postoji i identičan onomasiološki momenat koji je bio presudan za njihovo istovetno imenovanje. Prema istom motivacionom znaku mogli su, ukoliko su uopšte postojali, da budu formirani i neki od sinonimnih naziva ovih biljaka.

U srednjovekovnoj narodnoj grčkoj književnosti zabeležen je fitonim *γλιστρίδα* (ή) kao još jedan designat za biljku *Portulaca* L. (Kriaras II 162). Prema Andriotisu 66 ovaj naziv je izveden iz srgr. glagola *γλιστρῶ* (έκ-λίστρῶ) postalog od stgr. imenice *λίστρον*, koja bi (prema Frisku II 130) mogla da bude nomen instrumenti izveden sufiksom -τρο od osnove λιτ- koja je i u *λίς*, *λιτ-ός* „glatt, eben“. Zanimljivo je da su u srednjovekovnom grčkom jeziku sinonimi *ἀνδράχνη* i *γλιστρίδα* označavali još jednu biljku — *ίερακος* (Kriaras, l.cit.), stgr. *ιεράκιον*, *ιερακιάς* (Strömberg 1940, 118). Prema Pliniju (HN XX, 60) ova biljka je dobila ime „quoniam accipitres scalpendo eam sucoque oculos tinguendo, obscuritatem cum sensere discutiant“. Strömberg je mišljenja da je ovo samo još jedna od brojnih etioloških grčkih legendi o postanku fitonima i da je naziv potekao otuda što ovih biljaka ima najviše „an felsigen Abhängen, wohin die

⁵ Lat. *porcillāca*, -ae, f. (<**porcella*) je sinonimni naziv za biljku *Portulaca* L.; up. stgr. sin. *χοιροβοτάνη* (André 1956, 258).

Habichte gelangen können“ (l. cit.). Biljka *Hieracium* L. (= *Andryala*, *Pilosella*, Simonović 232) je najrasprostranjenija na Balkanskom poluostrvu i u Maloj Aziji (FSRS VII 337–465) te ne čudi što su nazivi za ovu biljku u drugim jezicima većinom prevedenice grčkog odnosno latinskog naziva, češ. *jestřábník*, slč. *jastrabník*, polj. *jastrzębiec*, rus. *jastrebinka*, slov. *ja-strobnik*, nem. *Habichtskraut*, fr. *épervière* (Machek 1954, 232).

U srpskohrvatskom jeziku postoji više naziva za ovu biljku; preko naziva *jandrašika* (Zagreb, Šulek) ona bi se mogla dovesti u vezu sa biljkama *Taraxacum officinale* (Hall.) Zinn — *andraška* (Donja Stubica, Skok I 42; Šulek) i *Cichorium* L. — *jandraš* (Prigorje, Rožić 1907, 61), *jandrâš* (Samobor, Lang 1911, 36), *jandraška* (Šulek), *jandrašica* (Zagreb, Šulek), *jandrešica* (Zagreb, Šulek), *jandrešika* (Goljak, Šulek). I neki drugi nazivi za ove biljke su isti ili slični:

mala cihora, radić, žutenica, žuta gologuza (= *Hieracium* L. = *Chondrilla* L.) (Simonović 119; v. Machek 1954, 233)

radić, radić [= *Leontodon taraxacum* L.], *žutenica, mlečak* (= *Taraxacum officinale* [Hall.] Zinn) (Simonović 461–462)

cihora, cikorija, radić, žutenica, (modra) gologuza⁶, mlečak (= *Cichorium* L.) (Simonović 122)

Botanički opisi u specijalizovanim priručnicima govore u prilog tome da se ne radi o pukoj slučajnosti: sve ove biljke su sukulentne (pune mlečnog soka), imaju žute cvetove, glatku, голу (bez listova ili slabo razgranatu) i šuplju stabljiku (Čanak 1978, 308, 327; Jančić 1996, 198–199). Svako od ovih obeležja bilo je motiv za njihovo istovetno nazvanje (biljni sok, boja, podzemni izdanak⁷, nadzemni izdanak). Za nas su posebno interesantni nazivi koji su bili motivisani izgledom nadzemnog izdanka (uključujući i plodište):

žuta gologuza za biljku *Hieracium* L. (Simonović 232)

gologlavica, bos-gologlav za biljku *Taraxacum officinale* [Hall.] Zinn. (Simonović 461)

(modra) gologuza, vodopija, cevka za *Cichorium* L. (up. i mak. *golica*) (Simonović 122).

⁶ Biljka *Cichorium silvestre luteum* L. ima žute, a biljka *Cichorium intybus* L. plave cvetove, otuda naziv *modra gologuza*.

⁷ Sh. *radić, radić* dolaze od lat. deminutiva *radiculum* < *radix* „koren“ preko mlet.-tršč. *radičo* = tal. *radicchio*; up. slov. *radič* *Picris hieraccoides* L. i češ. *radyk* *Chondrilla* (Skok III 96; Machek 1954, 233).

Pridev *gô*, *gòla* stvorio je u srpskohrvatskom jeziku veliku leksičku porodicu⁸ u kojoj je i jedan broj izvedenica koje označavaju biljke sa golim granama, golom stabljikom ili klasom, golim plodištem ili glatkom korom: npr. *gòlija* „Golija je pšenica sa golim klasom tj. bez osiljaka“ (Vranje, RSA), *gòlijāk* „vrsta ječma“ (RSA), *gòlic* „Golic [je] vrst rana gola bajema u Dalmaciji“ (RSA), *gòlicuša* „Golicuša je dinja u koje je kora bela i glatka kao u beskorne bundeve“ (Sombor, RSA), *gòlica* „Golica je pšenica bez osilja“ (Timok, RSA), *gològlavica* „(maslačak). Kad opadne papus loža ostane gola, otud ovo ime“ (RSA); up. i prideve *golišav* „Može pojedini deo [biljke] biti još: Golišav ... bez izrašćaja; n. pr. stablo u karanfila. Plodište ... može biti: golišavo, — n. pr. u maslačka“ (RSA), *gòlëtan* „ogoleo, go — Tad joj iz najdubljih žila struje u goletne grane | Sokovi slatki plodni (RSA). Opšteslovenski i praslovenski pridev *gô*, *gòla* (<**golb*, ÈSSJa VII, 14) glasovno se podudara sa letonskim imenicama *gala* f. „gladak led“ i *gàle* „tanak led“ sa drukčijim semantičkim sadržajem (Skok I 583); isti semantički pomak pokazuju csl. *golotb* f. „Eis“, češ. *holot*, rus. *gototb* f. „Glatteis“ (Pokorny 349, ÈSSJa VI, 214–215). Prema istom motivacionom znaku — goli nadzemni izdanak — prema kojem su formirani sh. fitonimi, mogao je da bude formiran i grčki fitonim *γλιστρίδα* za biljku *Hieracium* L., ako se ima na umu da se ovaj fitonim preko srgr. glagola *γλιστρῶ* „klizati, skliznuti“ dovodi u vezu sa stgr. imenicom *λίστρον* „Eisen zum Schürfen, Ebenen, Graben usw.“ i pridevom *λίς*, *λιτός* „glatt, eben“ (Frisk II 130)⁹. Da je goli nadzemni izdanak mogao da bude motiv za imenovanje i biljke *Portulaca* L. potvrđuju botanički opisi: „... sukulentna, gola biljka. Krunica od ... listića žute boje. Čaura [se] otvara poklopcem.“ (Čanak 1978, 121). Budući da fitonim *ἀνδράχνη* stoji u sinonimijskom odnosu sa fitonimom *γλιστρίδα* i on bi mogao da ima istu motivacionu bazu. Prisetimo se Plinijevog opisa šiba *Arbutus andrachne* L. „andrachle est ... arbor ... cortice non scabro quidem sed qui circumgelatus videri possit, tam tristis aspectus est ...“¹⁰; biljka „porcillaca quam peplin vocant“ takođe ima uspravnu i glatku stabljiku, samo pri vrhu razgranatu (Jančić 1996, 75); a što se tiče biljke *Sedum telephium* L., dovolj-

⁸ Deadjektiva, npr. *golica* f. „1. devojka, 2. riba, 3. kruška, 4. zemlja, 5. vrsta pšenice“; deminutivi, npr. *golčica* „motka“; augmentativi, npr. *gòlác* „1. goli sin 2. puž“, substantiva apstrakta, npr. *gòlet* „golo mesto u gori“; denominali, npr. *gòliti*, *gòlim*, *ogòljeti*, *ogòlim*, pejorativizirano — *ogoljūždriti se* „vikati, derati se“ itd. (Skok I 582–583).

⁹ Уп. сх. дијал. *лиуи*, *-а*, *-о* „gladak (o стаблу)“ (Sobina, Zlatanović) koje bi se moglo dovesti u vezu sa stgr. *λίς*, acc. *λίτα* „gladak (o steni, tkanini)“ (OS, s. v. *lit*).

¹⁰ Chantraine (I 86) napominje da su Grci očigledno videli ovaj fitonim kao složenicu od *ἀνήρ* „čovек“ i *ἄχνη* „pleva“; up. i mak. fitonim *gol-čovек* za ovu biljku (Simonović 44).

no je asocijativan i sam atribut telephium „karanfiličast“. Strömberg je, u više puta pomenutoj monografiji, istakao činjenicu da su različite korovske biljke često mogle da nose isti naziv. Ako se izuzme šib *Arbutus L.* čija je glatka kora očigledno bila dominantno obeležje, fitonim ἀνδράχνη upravo je imenovao korovske biljke — i to one sa golom stabljikom.¹¹

Carnoy 26 stgr. fitonim ἀνδράχνη (ῆ) dovodi u vezu sa stgr. fitonimima ἀνθέρικον, *Asphodelus L.* (sh. *zlatoglav*) i ἄνθρυσκον, ἀνθρίσκος, ἀνθηρόκον, *Anthriscus L.* (sh. *krbuljica*) kao derivatima ie. korena **andher-*, *ἡdher-* „Spitze, Stengel“ (Pokorny 41). Budući da je zamena zvučne aspirate **dh* zvučnim okluzivom *δ* u stgr. ἀνδράχνη fonetska karakteristika jezika dogrčkih stanovnika, Carnoy vidi ovaj fitonim kao tračko — pelazgički derivat ie. korena **andher-*, *ἡdher-* „id.“, no previđa da je sufiks -χνη < *(-k)-snā grčki! Motiv za imenovanje šiba *Arbutus andrachne L.* i biljke *Sedum stellatum L.* ovim fitonimom on nalazi u njihovom bodljikavom i oštrom lišću; a kako biljka *Portulaca L.* ima debele i mesnate listove slične biljci *Sedum stellatum L.*, i ona je, prema Carnoyu, s tog razloga mogla da dobije isti naziv. U naučnoj botaničkoj nomenklaturi, međutim, za šib *Arbutus andrachne L.* postoji i naziv *Arbutus folio non serrato* (Genaust 53); no, interesantno je da ova biljka ima tanak i prav stubić sa vršnim cvetovima i glavičastim žigom (kao u maslačka) (FSRS III 460–461). S druge strane, biljka *Anthriscus L.* (stgr. ἀνθρίσκος) ima golo (i glatko) stablo i plod sa bodljastim čekinjicama (Čanak 1978, 222). Ukoliko bi fitonim ἀνδράχνη bio derivat ie. korena **andher-*, *ἡdher-*, onda bi on mogao da bude motivisan vrhom ili nekom drugom specifičnošću (npr. hrapavim čekinjama) kao upadljivim (kontrastivnim) obeležjem golog nadzemnog izdanka koji je predstavljao motivacionu bazu (što bi takođe odgovaralo morfologiji nekih od biljaka koje su tako imenovane, npr. *Hieracium pilosella L.*, up. sh. *ovčija brada*, *runjavica*, i *Sedum telephium L.*, čiji atributi jasno ukazuju na takava obeležja).¹² U tom slučaju radilo bi se o pojavi homonimijske polisemije.

Sh. *andraška* kao naziv za biljku *Taraxacum officinale* [Hall.] Zinn (sh. sin. *maslačak*, Simonović 462) — koja se, kako smo pokazali, može dovesti u vezu sa biljkom *Hieracium L.*, te stoga i sa njenim nazivom *jandrašika* — Daničić dovodi u vezu sa stgr. ἀνθέρικος, lat. *anthericus*, stgr. ἀνθέριξ „osje na klasu, klas“, stgr. ἀνθηρίκη „asphodèle“ (Skok I 42), mada bi ovaj fitonim svojim fonetskim likom više odgovarao stgr. ἀν-

¹¹ Up. npr. i sh. naziv *grašovina*, kojim se imenuju suve stabljike pasulja i graška (Marković 1998, 48).

¹² Up. još i stgr. ἀνθέριξ „Halmspitze, Halm“, ἀνθέρικος „Halm, Stengel“, ἀνθερεών „Kinn“ kao „bärtige, struppige Stelle“ (Pokorny 41).

δράχνη. Skok (l. cit.) tumači sh. *andraška* kao poimeničen pridev na -*bsk* od imenice *hàndrača* f. (Dubrovnik, Vuk) „česta, trnje, živica“ < sh. *àndrāk* „dumetum, česta“ unakrštanjem sa sh. *drača*, a sh. *jandrašika* „kosmura“ (Hieracium pilosella L.), *jadrašica/-rešica*, *jandraška* „cichorium intybus“ — kao derivate antroponima *Andrej* < gr. Ἀνδρέας (I 42 b). Sh. nazivi za ove biljke zabeleženi su samo u kajkavskom dijalektu.¹³ U poljskom se za biljku (andrachne) iz roda mlečika [Euphorbia L.] javlja fitonim *Andraszek* koji se tumači kao preinačenje gr. *andráchnē* „na pami- atkę botanika Ks. Andraszka“ (SJP I 35). Da je u narodnoj svesti očuvana veza ovog fitonima sa antroponimom govori i podatak da u Vojvodini (u Bačkom Petrovcu i Silbašu) slovačke porodice koje se prezivaju *Andrašik* zovu „Cvečke“ (usmeno Slobodanka Ilić). Kod fitonima stranog postanja, kakvi su očigledno srpskohrvatski i poljski fitonim, moguć je uticaj tzv. sekundarnih motivacija ili tzv. pučke etimologije (Vajs 1980–1981, 323). Kako stgr. *ἀνδράχνη* posredstvom Plinija ulazi u latinski jezik, ova slovenska imena su, s obzirom na glasovni lik — koji ne dopušta mogućnost da se svedu na praslovenski predložak ili vide kao rane pozajmljenice — te na areal, mogla najpre ući u narod preko latinskih herbarija.

Što se tiče stgr. *ἀνδράχνη* (koje je u srednjovekovnoj narodnoj grčkoj književnosti zabeleženo i u var. *ἀτράχνη*), ostavljajući po strani prirodu prefiksalnog *ἀν-*, ovo ime bi, s obzirom na fonetski lik, moglo da predstavlja derivat ie. korena **dher-*, *dherə-* „trüber Bodensatz einer Flüssigkeit, usw.“ koji je i u stgr. *θράσσω* (i sa prefiksom *ἐν-*) „verwirren, beunruhigen“ (<**dhorəgh-iō*), *ταράσσω* „id.“ (sa disimilacijom *θ > τ* prema *χ*, up. *ταραχή*), *τραχύς* „rauh, steinig“ (<**dhorəghú-s*) (Pokorny 251, Frisk I 679)¹⁴; u tom slučaju motivacioni znak prema kojem je bio formiran fitonim mogao bi se naći u adekvatnom terapeutskom dejstvu mlečnog soka biljke (ili možda u morfologiji biljke?). Lat. ime *taraxacum* (< stgr. *ταράσσειν*) za biljku *maslačak*, formirano je upravo prema blagotvornom dejstvu biljnog soka koji se koristio u lečenju raznih intestinalnih poremećaja (Carnoy 258); up. Plinijeva obaveštenja o istim svojstvima biljke *Euphorbia pep- lis* L. (HN XX, 81). Međutim, prema glasovnom liku, mogao bi se pretpo-

¹³ Zanimljivo je da je i jedan informator u kajkavskoj dijaspori u selu Boka u Vojvodini potvrdio postojanje ovog fitonima (iako nismo uspeli da tačno identifikujemo biljku koja je tako imenovana): „*andraška* to je beli cvet, cveta na proleće, poput onoga kaj kod nas ima: slez“ (Otilija Žunac, 1924).

¹⁴ Značenje „talog“ (i sl.) nije potvrđeno u samom grčkom, već u drugim ie. jezicima (lat. *fracēs* f., alb. *drā* f., stnord. *dregg* f., stlit. *dragēs* pl., strpus. *dragios* pl., let. *dradži*, Pokorny 251). Značenje stgr. *ταράσσω* (= *θράσσω*) nije, pak, ograničeno samo na sferu duševnih doživljaja. Ovaj glagol se javlja i u značenju „uskomešati (o moru), bučkati (o mleku)“; up. i adj. *ταραχώδης* „mutan (o tekućini)“ (Liddel-Scott).

staviti i oblik **ἀν(α)-δρακ-(σ)να* prema stgr. *ἀνα-δέρκομαι* „pogledati gore; oči opet otvoriti, podići“, što bi se sa semantičke strane moglo potkrepiti podatkom da se sok biljaka *Euphorbia* L. i *Sedum* L. uspešno koristio u lečenju očnih oboljenja (HN XX, 81; XXV, 162; up. i Plinijevo obaveštenje o verovanju da jastrebovi i sokolovi oštrinu vida imaju zato što upotrebljavaju mlečni sok biljke *Hieracium* L., HN XX, 60). Sa istim prefikslnim *ἀν-*, koje se u dijalektima javlja kao varijanta od *ἀνα-*, moguća bi bila i struktura **ἀνα-δραχ-(σ)να* prema stgr. *δράσσομαι* „hvatati, grabiti“, ali u ovom slučaju semantička osnova ostaje neprozirna. S druge strane, nije isključena ni mogućnost svođenja na **ἀ-νροκ-σνα* sa kopulativnim *ἀ-* (<**sm*), čija se aspiracija prema *χ* disimilovala, od korena koji je i u stgr. *νάρκη*, s obzirom na to da je doista potvrđena upotreba mlečnog soka biljaka *Sedum* L. i *Euphorbia* L. kao sedativa (HN XX, 81; XXVII, 137).

Kako se jasno vidi, čak i u slučaju da je mlečni sok kao dominantno obeležje biljke bio nominacijski podsticaj, teško je preciznije utvrditi kako je izvršena konceptualizacija i organizacija sadržaja prema kojem je formiran stgr. fitonim. Upravo s tog razloga bilo bi odveć smelo izneti definitivan sud o poreklu ovog imena (to, naime, i nije bio krajnji cilja ovog rada!). Sa sigurnošću bi se jedino moglo tvrditi da su ovim fitonimom imenovane biljke (sada sasvim očigledno) sa sličnim kako morfološkim tako i farmakološkim svojstvima te da se nesumnjivo radi o pojavi homonimijske polisemije.

LITERATURA

- André 1956** — J. André, *Lexique des termes de botanique en latin*, Paris.
- Andriotis** — Ν. Π. Ἀνδριώτης, Ἑτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1967².
- Carnoy** — A. Carnoy, *Dictionnaire étymologique des noms grecs de plantes*, Louvain 1959.
- Chantraine** — P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque* I–IV, Paris 1968–1980.
- Čanak 1978** — M. Čanak, S. Parabućski, M. Kojić, *Ilustrovana korovska flora Jugoslavije*, Novi Sad.
- ĖSSJa** — *Этимологический словарь славянских языков*, Москва 1974–.
- Frisk** — H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch* I–III, Heidelberg 1973–1979².
- FSRS** — *Флора СР Србије* I–IX, ред. акад. Младен Јосифовић, изд. Српска академија наука и уметности, Одељење природно–математичких наука, Београд 1970–1977.
- Genaust** — H. Genaust, *Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen*, Basel–Stuttgart 1976.

- IA** — Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Λεξικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Α': Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας ἐλληνικῆς.
- Jančić 1996** — R. Jančić, *Lekovito bilje sa ključem za određivanje*, Beograd.
- Kriaras** — E. Κριαρᾶς, Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς δημῳδούς γραμματείας, Θεσσαλονίκη 1971.
- Lang 1911** — M. Lang, Samobor, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 16/1, Zagreb, 1–128.
- Liddell-Scott** — H. G. Liddell, R. Scott, *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1925².
- Machek 1954** — V. Machek, *Česká a slovenská jména rostlin*, Praha.
- Marković 1998** — J. Марковић, Синонимија и хомонимија у повртарској лексици, *Прилози из филолингвистике* II, Ниш, 40–49.
- HN** — Pliny, *Natural history in ten volumes*, Loeb Classical Library, GB 1951.
- OS** — Етимолошки одсек института за српски језик САНУ: *Огледна свеска*, Београд 1998.
- Pokorny** — J. Pokorny, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch* I–II, Bern 1959–1969.
- Rožić 1907** — V. Rožić, Prigorje, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 12/1, Zagreb, 49–134.
- RSA** — *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, изд. Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, Београд 1959-.
- Séguy 1953** — J. Séguy, *Les noms populaires des plantes dans les Pyrénées centrales*, Barcelone.
- Sejdiu 1984** — Sh. Sejdiu, *Formalna i semantička podudaranja u denominacionim postupcima u fitonimiji romanskih jezika s albanskom i hrvatskosrpskom fitonimijom* (doktorska teza, rukopis), Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Simonović** — Д. Симоновић, *Ботанички речник*, Београд 1959.
- SJP** — *Słownik języka polskiego* I–VIII, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa 1900–1927.
- Skok** — P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV, Zagreb 1971–1974.
- Sokolović 1998** — М. Соколовић, Синтагматска структура назива лековитог биља, *Прилози из филолингвистике* II, Ниш, 60–71.
- Strömberg 1940** — R. Strömberg, *Griechische Pflanzennamen*, Göteborg.
- Šulek** — B. Šulek, *Imenik bilja*, Zagreb 1879.
- Vajs 1980–1981** — N. Vajs, Семантизам „bosti“ у фитонимiji, *Rasprave* 6–7, Zagreb, 319–336.